

Om Roskilde Domkirkes Stil og Alder.

Af

Steen Friis.

I 2det Bind af Ny kirkehistoriske Samlinger er optaget »Nogle Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stil«, hvori Forfatteren søger at bevise, at den nuværende Domkirke i Roskilde ikke kan være den af Saxo og Ælnoth omtalte Steenkirke, som Biskopperne Wilhelm og Svend sammesteds lod opføre i Slutningen af 11te Aarhundrede, men at denne maa være ødelagt i det 13de Aarhundrede og den nuværende Domkirke derefter opført. Da jeg ikke har fundet de herfor anførte Grunde fyldestgørende, skal jeg til de anførte Bemærkninger knytte følgende Modbemærkninger.

Forfatteren mener, at man ikke hertillands har kjendt Brugen af Teglsteén som Byggemiddel før Midten af 12te Aarhundrede, saasom de ikke omtales forinden i vore Aarbøger med deres destincte Benævnelse: »lateres cocti«; men denne Slutningsmaade kan jeg ikke give Medhold. Den gamle Benævnelse af en Brugsartikel gaaer ofte over paa dens Afløser, uanseet at den ikke mere passer. Vi tale jo endnu stedse om »Kakkelovne« istedetfor Jernovne, og saaledes er det vel ogsaa gaaet med Udtrykket »lapideus« i Sætningen »domus lapidea, claustrum lapideum, murus lapideus«, i hvilken Forbindelse vi saa hyppigt træffe det hos Krønikeskriverne og dertil saa langt frem i

Tiden¹⁾, at Teglsteen da maa antages ganske at have afløst Graasteen og Kalksteen som Byggemiddel. Det mere distincte »later« forekommer derimod saare sjelden. Under »lapis ordinarius« anfører Ducange, at en med Ælnoth jævnaldrende Forfatter og Fortolker af Juvenal forklarer »later coctus« ved: »quod nos dicimus lapidem ordinarium«. Biskop Wilhelm maa, som født Englænder, utvivlsomt have kjendt Teglsteen som Byggemiddel fra sin Hjemstavn, hvor allerede Romerne havde indført Brugen af dem, og Svend Norbagge maa vel ogsaa have seet dem anvendte som Byggemiddel paa sin Reise i Italien. — Jeg kan heller ikke følge den høitagtede Forfatter, naar han anfører Udtrykkene hos Saxo: »saxeum opus« og »petrarum pondus« som uforenelige med Forestillingen om en Mursteensbygning, saasom det første Udtryk formeentlig her skal betegne, at det var et klippefast Værk, Wilhelm havde udført, og petrarum pondus, at Muren ikke nedfaldt Steen for Steen men masseviis. — At Ælnoths Ord om St. Lucius i Roskilde og St. Albani Kirke i Odense, at nemlig begge disse Kirker vare opførte »insigni lapideo tabulatu«, kun kunne forstaaes om det tavllignende Murværk paa Ydersiden af en Qvadersteensbygning, vover jeg ligefrem at modsige. Det forekommer mig nemlig utvivlsomt, at derved skal betegnes et i hele dets Tykkelse sammenhængende Murværk, og at det er benyttet for at betegne, hvad vi i daglig Tale kalde et compact Murværk i Modsætning til den mindre solide men næsten udelukkende paa den Tid og hele Middelalderen igjennem ved vore Kirker anvendte Bygningsmaade med fyldte Mure²⁾. Tabulatus betyder altsaa udenfor al Tvivl den horizontale Flade, som en i Murens hele Tykkelse gennemført Skiftegang frembyder, men en saadan Skiftegang med sine Løbere og Bindere, lagte paa den flade

¹⁾ Henimod Midten af 16de Aarhundrede.

²⁾ Vor Frue Kirke i Roskilde, der ogsaa er bygget i Svend Norbagges Tid, viser udfyldte Mure i sine ældste Partier.

Side, findes neppe i nogen Qvadersteensbygning, hvor den indadvendende Side af Qvaden ikke er tilhugget og netop derfor ikke tilsteder en regelmæssig Fortandning gennem hele Skiftegangen. En saadan gennemført Skiftegang af Teglsteen findes derimod overalt i Roskilde Domkirkes Mure, der have en Tykkelse af 3 og med Støttepillerne af 6 Alen. Til yderligere Bestyrkelse heraf skal jeg endelig anføre, at Ducange til Forstaaelse af Ordet »tabulatus« henviser til et Document fra 13de Aarhundrede, hvori det paalægges Vedkommende ikke at bygge deres Huse høiere, end til Høiden af den Mur, der omgav Byen («ad tabulatum dictorum murorum» o: til den øverste Skiftegang i de betegnede Mure).

I det andet Afsnit af sine Bemærkninger søger Forfatteren af Domkirkens arkitektoniske Eiendommeligheder at bevise, at den nuværende Mursteenskirke ikke kan være ældre end fra 13de Aarhundrede. Der henvises til vore romanske Kirkebygninger i Aarhus, Viborg, Ribe og Odense, og der sattes, at da vi i disse Kirker ikke spore Indflydelsen af den nuværende Domkirke i Roskilde, maa denne ikke have været til, da de opførtes i 12te Aarhundrede. Det skal villig indrømmes, at Roskilde Domkirke har optaget gothiske Elementer i et meget større Omfang end nogen af hine Kirker; men det er endnu ikke afgjort, at den her forekommende Gothik er oprindelig. Det forekommer os meget mere troligt, at denne Stilart er indvandret i den oprindelig reen romanske Kirkebygning, end at den er fremkommen samtidig med og ved Siden af de romanske Former, eftersom man ikke er istand til at støtte en saadan Paastand paa noget historisk Datum. Naar Gothiken her har holdt sit Indtog kan ikke med Vished siges; men der kan paavises saa mange Spor af omfattende Forandringer, at disse berettiger til at antage, at hele Partier af Domkirkens oprindelige Murværk have været ødelagte og ere blevne gjenopførte med gothiske Former. Jeg skal her kun henvise til de Levninger af en flad Taggavl, der

endnu staa over den østligste Gjordbue i Høichoret, den afbrudte Fortandning øverst i Murværket mellem Høichorets Sidemure og den halvrunde Chorafslutning, det afbrudte Murværk ved de vestre Chorpiller og Sporene af et Enkeltvindue i hvert Murfag paa Chorgalleriet¹). Disse Spor forudsætte, at hele det østre Parti af Kirken er undergaaet store Forandringer. Fremdeles hentyde de i Aaret 1861 fremdragne Piller i Korsarmenes Sidemure paa at Kirken ogsaa i sin Grundplan har været en Korskirke. Lignende Fingerpeg møde vi i de næsten i Jorden krybende Fodstykker under Vægpiller og Lisener i nordre Sideskib, sammenlignede med de høie Fodstykker under Hovedpillerne, samt paa søndre Galleri de gjordbueopbærende, uanseelige Halvsøiler. Fremfor Alt henvises til Sporene af det fra Høikirkens Tag nedløbne, smeltede Bly, der har efterladt sig saadanne Stænk paa Høiskibets Sidemur, der forudsætte heelt andre Hvælvingsformer over nordre Galleri end de nuværende. Ødelæggelsen af det Oprindelige ved Ildebrandene, der have ramt Kirken, har vistnok været meget stor, men den har været lige saa stor, om ikke større, ved de paafulgte Istandsættelser. Man huske paa Afbrydelsen af Gavlsplidserne og det derfor istedetkomne Halvtag, den vestre Gavlfacades næsten totale Ombygning m. m. — Forfatteren efterviser derpaa, at flere Stiileiendommeligheder gjenfindes særlig i nogle romanske Kirker i det nordvestre Frankrig og slutter, at da disse Kirker tilhøre 12te Aarhundrede, maa den nuværende Domkirke i Roskilde, som en formeentlig Affødning af dem, være yngre. Blandt saadanne Eiendommeligheder anfører Forfatteren de tredeelte Vinduer, Korsfløienes Gavlforsiring med den fremspringende Murramme og de stigende Buer udvendig, de afvejlende spidse og runde Buer og rectangulære Hvælvingsrum indvendig i Kirken; men, næst at vise tilbage til min tidligere

¹) See mine Beretninger om Restaurationsarbejderne i Roskilde Domkirke i Ny kirkeh. Saml., 2det Bind.

Forklaring af de gothiske Characterers Forekomst, skal jeg dertil bemærke, at disse Detailler ogsaa forekomme i Kirker fra det 11te og Begyndelsen af det 12te Sekel (Kirkerne i Naumburg, Laach, St. Maria paa Capitolet i Cøln og St. Blasius i Brunswig). Det Samme er Tilfældet med den halvrunde Chorafslutning, Gavlspidserne over hvert Fag Vinduer, Dværgsoilen under Ribberne, hvilken sidste Detail med lignende Kapitælforn vi træffe blandt andre hjemlige Steder ogsaa i den Deel af vor Frue Kirke i Roskilde, der utvivlsom er en Levning af Svend Norbagges Kalktufskirke. (See dens nordre Sideskib). Her er bevaret en ribbebærende Dværgsøile af Kalktuf i dens hele Originalitet. — Det er dog fornemlig den brede, toloftede Bygning omkring den halvrunde Chorafslutning, der med sit lyse og luftige Galleri fremhæves af Forfatteren som en saadan Eiendommelighed, der kun gjenfindes i de nordfranske Kirker fra 12te Sekel, men denne Eiendommelighed gjenfinde vi ogsaa i St. Etienne i Caen, der er jævnaaldrende med Svend Norbagges Domkirke i Roskilde. Som bekjendt har denne Kirke flere Detailler tilfælles med St. Lucius i Roskilde, saasom Pilleprofilen med dens vexlende runde og retvinklede Led, de firkantede vestlige Taarne og Langhusets mellemliggende Gavlfacade. — Forfatteren bemærker endvidere, at de, som antage den nuværende Domkirke i Roskilde for Svend Norbagges Værk, maa have overseet de Beretninger, vi have om denne Kirkes Ødelæggelse 1234 og henviser derefter til følgende Steder i vore Aarbøger:

1. Scr. R. D. I. 166 (Chron. Erics Regis), der ved Aaret 1234 har: »Lund & Roskild igne perierunt«, men her mældes jo Intet om Domkirkens Ødelæggelse.

2. Ibidem II. 629 (Chron. Dan. præcipue Sjælland.). Her hedder det ved samme Aar: »Ecclesia St. Laurentii Lundis et Roskildis civitas incendio vastata sunt«. Her siges udtrykkelig, at det var Lunds Domkirke og Roskilde By, der brændte 1234.

3. Ibidem I. 254 (Annal. Min. Visb.) har ved samme Aar: »Ecclesia St. Laurentii Lundensis & Roskildensis incendio perierunt«. Her siges altsaa, at det var St. Laurentii Kirke i Lund og Roskilde men ikke Domkirken sammesteds, der afbrændte 1234. Disse 3 Aarbøger ansees for originale eller for ikke compilerede af ældre Aarbøger, men efter deres Beretning var det ikke Roskilde Domkirke men vel Roskilde By med derværende St. Laurentii Kirke, der afbrændte 1234, hvorimod berettes her, at baade Lunde By og Domkirke (St. Laurentii Kirke) afbrændte bemældte Aar. Dette bestyrkes da ogsaa yderligere ved at sammenholde disse Beretninger med andre hos vore originale Annalister. Saaledes berettes Scr. R. D. I. 244 (Annal. Esrom.¹⁾) ved Aaret 1233: »Ecclesia Lundis totaliter combusta est«; ibid. II. 168 (Chron. R. D.) ved Aaret 1234: »Lundis combusta«; ibid. II. 172 (Chr. Dan.) ved samme Aar: »Ecclesia Lundis incensa«, og ibid. II. 527 (Chron. rer. memor.) ved samme Aar: »Lunda igne periit«. De øvrige Annalister, Forfatteren citerer, ere Compileratorer, i hvert Fald for den Tid, hvorefter her er Tale, og som Saa-danne mindre paalidelige. Herhen høre: Petri Olai Annales ibid. I. 287, Hamsfort ibid. I. 287 og II. 437 og Laur. Stralii Annal. ibid. III. 310, der alle berette, at det baade var Domkirken i Roskilde og Lund, der afbrændte 1234. Men naar en saadan Uoverensstemmelse mellem Annalisterne viser sig, da maa denne udenfor al Tvivl afgjøres til Fordeel for de Originale blandt dem. Saaledes har ogsaa Hvitfeldt dømt, naar han Side 199 beretter, at »1234 kom der stor vaade Ild i Lundeby i Skaane, saa at Byen oc

¹⁾ Denne Forfatter hører til de bedste blandt vore Krønikeskrivere. Han antages at have været Munk i Esrom Kloster til 1307 og det fremgaaer i al Fald af hans Annaler, at han har været nøie kjendt med de kirkelige Forhold i Sjælland i det 13de Sekel. Han omtaler saaledes Biskop Niels Stigsens Flugt 1245, Sorø Klosterkirkes Brand 1247 og St. Lucii Kirkes Brand 1282.

Lunde Domkirke brendtis moxen i Grunde«, medens han ikke har Noget om, at Roskilde Domkirke afbrændte samme Aar. — Endnu mere uforstaaelig bliver Forfatterens Paa-stand, naar bemærkes, at Ingen af samtlige vore Krønikeskrivere fra Middelalderen mæler et Ord om, at der midt i det 13de Aarhundrede skal være grundlagt og opført en saa storartet Kirkebygning som vor nuværende Domkirke, samt at vi hverken støde paa Pavebuller eller Indulgensbreve, udstedte for at komme Kirken tilhjælp. Annalisterne pleie dog at berette, naar en afbrændt Domkirke er bleven gjenopført og gjenindviet, men om St. Lucii Gjenopførelse tie alle Aarbøgerne. Endelig vil man vist finde det lige saa besynderligt, at den af Svend Norbagge opførte Domkirke sporløst kunde forsvinde. Vi have nemlig undersøgt Domkirkens Mure og Piller indtil deres inderste Kjerne og underste Grundlag, men vi have intetsteds fundet Spor til, at Levninger af en ældre Qvadersteensbygning ere blevne anvendte ved den nye Kirkes Opførelse¹⁾. Hvor rimeligt havde det dog ikke været at benytte de kostbare Qvadre fra den ødelagte Kirke til dermed at lægge Grund for Mure og Piller til den nye Kirke, men disse hvile overalt paa et Grundlag af utilhugne Graasteen i $2\frac{1}{2}$ Alens Dybde under Jorden. Man henviser ikke til Beretningen hos Ælnoth om, at den ældste St. Albani Kirke i Odense forblev staaende, medens den Nye opførtes, thi den ældste St. Albani Kirke var jo ikke bleven ødelagt, som formeentlig St. Lucius i Roskilde, og

¹⁾ Man har meent at finde saadanne Levninger i de 5" tykke Kalktufsqvadre, der ligesom en Ramme ere anbragte om Rullesteensgrunden under Hovedpillerne, men dette kan neppe være alvorlig meent og maa i modsat Fald kun være at betragte som det sidste svage Nødanker, man udkaster. Andre have udtalt den Mening, at den ældste Kirke muligen var bygget af Kalktufsqvadre, og at man maaske har brændt Kalk af disse til den ny Kirkes Opførelse, men dette Materiale maa i ethvert Fald ansees for mindre hensigtsmæssigt til saadant Brug, og jeg betvivler, at der vides Noget om dets Anvendelse andetsteds i ommeldte Retning.

den var dertil en Trækirke, hvis Byggemidler ikke kunde benyttes til den nye Steenkirke. At den formeentlig forsvundne Domkirke maa have været en mindre Kirkebygning end den nuværende, slutter Forfatteren deraf, at Biskop Wilhelms Grav maatte flyttes, forat der i Choret kunde gives Plads til Pulpituret. Hertil bemærkes imidlertid, at da den af Biskop Svend i Roskilde stiftede St. Maria Kirke vides at have været 75 Alen lang og 30 Alen bred, maa hans Domkirke sammesteds rimeligviis have været af anseelig Størrelse. I denne vor Frue Kirke see vi den Dag idag, hvorledes Kalktufsquadrerne i Resterne af den oprindelige Kirke efter de Ildebrande, der have ramt Kirken i 13de og 16de Aarhundrede, have holdt sig saa at sige usvækkede af Ild og Ælde. Af den samme Bygmesters Domkirke skal derimod Intet have tilbage. Det skulde da være den lille Mindesteen, der bærer Aarstallet 1128, og som den daværende Geistlighed lod indsætte i Kapitelstuens Væg over en tilhuggen Granitsoile til taknemlig Erindring om en blandt Kong Niels's Raadsherrer, Helgi, fordi han havde udvirket, at Geistligheden fritoges for verdslig Rettergang. Granitsoilens Basis staaer paa et Gulv af ordinaire Brosteen 1 Al. 10 T. under det nuværende Flisegulv. Alt i dette Rum havde et saa primitivt Udseende, at man ikke tvivlede om, at man her befandt sig i det paa Kong Niels's Tid opførte ældste geistlige Domhus, men ogsaa her var Gulvet begrændset af Teglsteensmure til alle 4 Sider, uden at deri fandtes Spor af Materialier fra en ældre Bygning. Helgis Mindesteen er kun liden, men det er derfor desto mere besønderligt, at den er det eneste Stykke, der vides at være reddet ved den store Bygnings totale Ødelæggelse. Det er forøvrigt at mærke, at dette Rum allerede i Dronning Magretes Tid maa have undergaaet store Forandringer, eftersom hint lavtliggende Gulv ikke fandtes i den Tilbygning, hvorved Kapitelhuset udvidedes i denne Dronnings Tid, og eftersom Grundstenene under Samme

ligge saa høit i Jordsmonnet, at de ikke tillode at lægge Gulv i anførte Dybde ¹⁾).

Dersom det af Foranførte maatte fremgaa, at de af Prof. Høyen anførte Grunde for, at Svend Norbagges Domkirke er forsvunden i det 13de Sekel, og at den nuværende Domkirke i Roskilde er opført i det samme Aarhundrede, ikke ere fyldestgjørende, er Hensigten med foranførte Modbemærkninger opnaaet. I al Fald har jeg herved opfyldt de fra flere Sider rettede Anmodninger om at meddele Grundene, hvorfor jeg ikke kan tiltræde Professor Høyens »Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stiil». Saa fremt der forundes mig Tid og Ævne dertil, haaber jeg udførligen at kunne udvikle min fra Høyens divergerende Mening ved en anden Leilighed. Knuden vil derved ikke blive løst, men muligen endog fastere.

¹⁾ Desværre tillode Forholdene ikke at gjengive Kapitelstuen dens oprindelige Udseende, da den i Aaret 1861 blev indrettet til Sacristi, saasom det ikke fandtes passende, at Præsten skulde gaa ned ad flere Trin som til en Kjælder for at komme ind i Sacristiet.

I September 1870.
